

ностей, необходимо поднимать на должную высоту фигуру отца. Авторитет мужчины в семье, как показывает проведенное исследование, непосредственным образом влияет на благополучное развитие ребёнка и его нормальную социальную адаптацию. С другой стороны, нельзя приуменьшать и роль матери. Ясно, что система семейных взаимоотношений, способы решения межличностных проблем в семье требуют всестороннего совершенствования, в том числе и с помощью профессиональных психологов.

Подчеркнём, что воспитание ребёнка в семье (даже неполной) должно быть направлено на формирование у него ценностей будущей полной семьи и на создание её позитивного образа. То же касается и современных педагогических методик и технологий, используемых в детском саду, школе и других образовательных учреждениях.

Материал поступил в редакцию 09.04.2010.

Уплыў асяроддзя на экалагічнае выхаванне падлеткаў – чытачоў бібліятэкі *

В.А.Какшынская

Артыкул прысвечаны праблеме экалагічнага выхавання падлеткаў-чытачоў. Аўтар разглядае шэраг знешніх фактараў – макра- і мікраасяроддзя, якія ўплываюць на дзейнасць публічнай дзіцячай бібліятэкі як арганізацыйнага канала сістэмы экалагічнага выхавання падростаючага пакалення.

Article is devoted a problem of ecological education of teenagers-readers. The author considers a number of external factors – macro- and microhabitats which influence activity of public children's library as the organizational channel of system of ecological education of rising generation.

Ключавыя словы: экалагічнае выхаванне, публічная дзіцячая бібліятэка, падлеткі, макраасяроддзе бібліятэкі, мікраасяроддзе бібліятэкі, фактары ўплыву на бібліятэку.

За апошнія дзесяцігоддзі экалагічныя праблемы набылі глабальны характар, што актуалізавала экалагічнае выхаванне падростаючага пакалення. Непамерна важная роля ў распаўсюджванні экалагічных ведаў сярод падлеткаў належыць публічнай дзіцячай бібліятэцы – аднаму з нямногіх сацыяльных інстытутаў, які дае магчымасць шырокага карыстання інфармацыйна-дакументнымі рэсурсамі ў галіне экалогіі. Паўната, даступнасць экаінфармацыі, апэратыўнасць яе атрымання і магчымасць арыентацыі ў вялікім патоку дакументаў характэрны для дзейнасці гэтай установы.

На экалагічнае выхаванне чытачоў-падлеткаў значны ўплыў аказвае маркетынгавае асяроддзе бібліятэкі, якое прадстаўлена сукупнасцю актыўных суб'ектаў і сіл, дзеючых па-за межамі бібліятэкі і ўплываючых на магчымасці бібліятэкі ўстанаўліваць і

падтрымліваць з мэтавымі аўдыторыямі адносіны паспяховага супрацоўніцтва.

Згодна з вызначэннем Ф. Котляра, маркетынгавае асяроддзе ўстановы падзяляецца на ўнутранае, да якога адносяцца

* Рэкамендавана да друку прафесарам кафедры менеджменту інфармацыйна-дакументнай сферы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Л. А. Дзямешка.

сама ўстанова, усе яе службы, і знешняе, якое, у сваю чаргу, складаецца з мікра- і макраасяроддзяў [1]. Разгледзім маркетынгавае асяроддзе публічнай дзіцячай бібліятэкі (макра- і мікраасяроддзе) у кантэксце экалагічнага выхавання падлеткаў.

Макраасяроддзе публічнай дзіцячай бібліятэкі прадстаўлена агульнымі знешнімі фактарамі, якія ўплываюць на мікраасяроддзе бібліятэкі ў цэлым (гл. мал. 1).

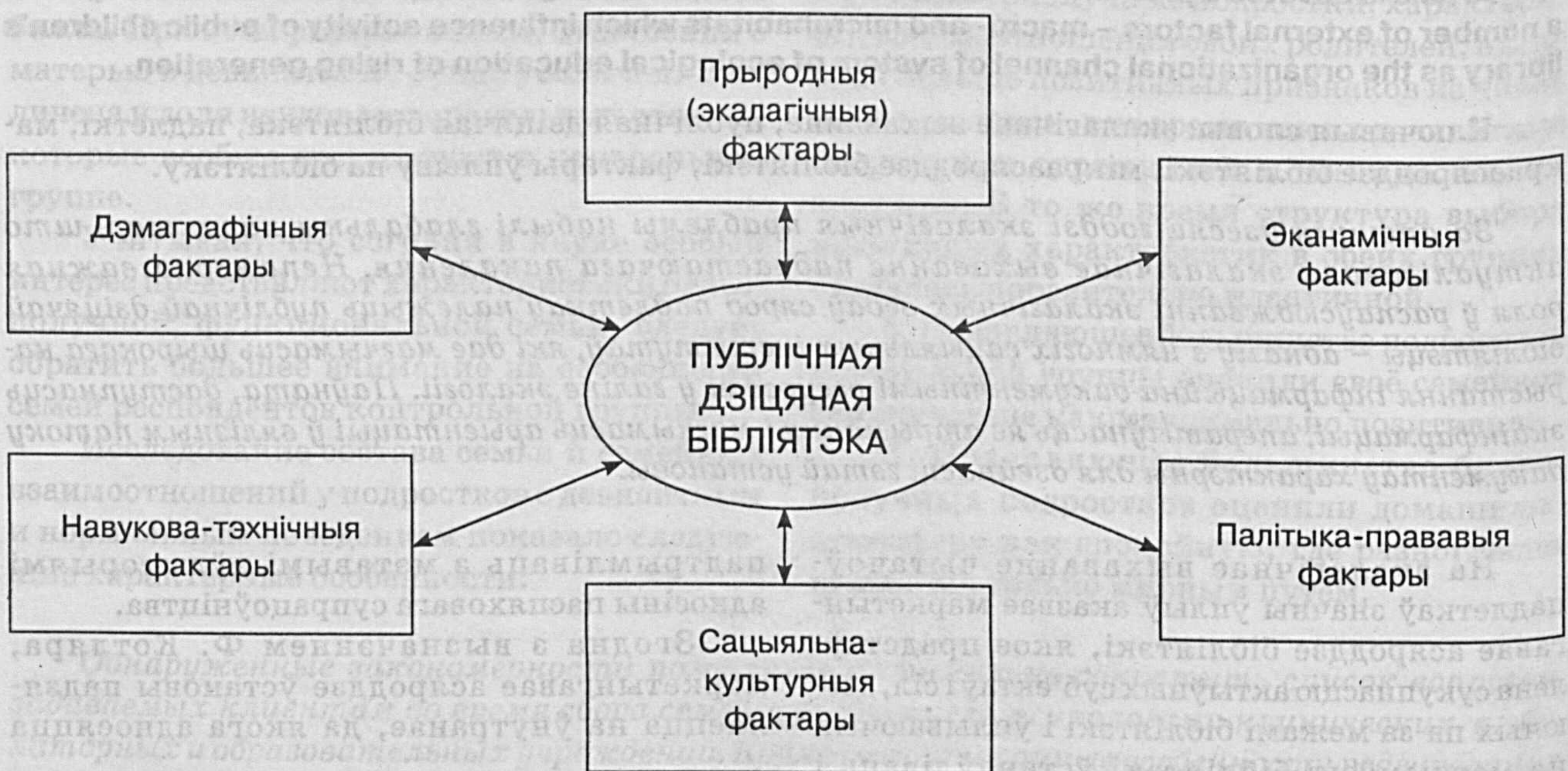
Інфармацыю аб карыстальніках бібліятэчна-інфармацыйных прадуктаў і паслуг экалагічнага характару прадстаўляюць **дэмаграфічныя** фактары. Да іх адносяцца: колькасць насельніцтва рэспублікі (рэгіёна), структура размяшчэння на тэрыторыі краіны, шчыльнасць, узроставая, этнічная і рэлігійная структуры насельніцтва, міграцыйныя тэндэнцыі, тэндэнцыя росту адукацыі. Менавіта яны аказваюць найбольшы ўплыў на фарміраванне пераваг чытачоў падлеткавага ўзросту, ад якіх залежаць накіраванасць і велічыня чытацкага попыту на інфармацыйныя рэсурсы публічнай дзіцячай бібліятэкі ў галіне экалогіі.

Эканамічныя фактары макраасяроддзя абумоўліваюць рэсурсы патэнцыял бібліятэк у галіне экалогіі. У той жа час працэс развіцця эканамічнай прасторы вызначаецца інфармацыйнымі экалагічнымі рэсурсамі



Вольга Анато́льеўна Какшы́нская,
галоўны бібліятэкар навукова-
даследчага аддзела бібліятэказнаўства
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

публічнай дзіцячай бібліятэкі, аб'ёмам выкананых запытаў экалагічнага кшталту, развіццём камунікацыйных сетак, узроўнем аўтаматызацыі бібліятэчных працэсаў і аперацый, укараненнем новых інфармацыйных тэхналогій, мадэрнізацыяй і ўмацаваннем матэрыяльна-тэхнічнай базы, менталітэтам і прафесійнай кампетэнтнасцю па экалагічных пытаннях бібліятэчных спецыялістаў, арганізацыяй абслугоўвання ў адпаведнасці



Малюнак 1 – Макраасяроддзе публічнай дзіцячай бібліятэкі ў кантэксце экалагічнага выхавання падлеткаў

з функцыямі публічнай дзіцячай бібліятэкі і патрэбнасцямі падлеткаў-карыстальнікаў у экалагічнай інфармацыі, магчымасцю фарміравання фонду па экалогіі на розных носьбітах.

Навукова-тэхнічныя фактары садзейнічаюць стварэнню новых тэхналогій, дзякуючы якім узнікаюць новыя бібліятэчна-інфармацыйныя прадукты і паслугі ў галіне экалогіі, пашыраюцца інфармацыйныя магчымасці публічнай дзіцячай бібліятэкі. Навукова-тэхнічныя фактары цалкам звязаны з навукова-тэхнічным прагрэсам, які вызначае попыт. Гэты ўплыў можа быць як пазітыўным, так і негатыўным. Калі бібліятэка выкарыстоўвае найноўшыя дасягненні навукі і тэхнікі, гэта станоўча ўплывае на яе дзейнасць па задавальненні інфармацыйных патрэбнасцей падлеткаў у галіне экалогіі. Але, улічваючы рэальныя змены ў навукова-тэхнічным асяроддзі, публічная дзіцячая бібліятэка можа аказацца ва ўмовах, калі яе інфармацыйныя рэсурсы па экалогіі і паслугі не будуць запатрабаваны. Таму яна ўважліва сочыць за развіццём навукова-тэхнічнага прагрэсу і магчымым выкарыстаннем найноўшых дасягненняў навукі і тэхнікі: удзельнічае ў навукова-даследчых праектах, праграмах дзяржаўнага значэння, якія накіраваны на фарміраванне ў рэспубліцы экалагічнай інфармацыйнай прасторы, удасканаленні ўжо існуючых бібліятэчна-інфармацыйных прадуктаў па экалогіі і пашырэнні інфармацыйных паслуг.

Палітыка-прававыя фактары – сукупнасць законаў, дзяржаўных устаноў і структур, якія аказваюць уплыў на дзейнасць публічнай дзіцячай бібліятэкі па экалагічным выхаванні. Вывучэнне законаў і нарматыўных актаў дае бібліятэцы магчымасць вызначыць дапушчальныя межы ўзаемаадносін з іншымі суб'ектамі права і прымальныя метады абароны сваіх інтарэсаў. Сярод асноўных прававых актаў, якія ў той ці іншай ступені вызначаюць дзейнасць публічных дзіцячых бібліятэк краіны ў галіне экалагічнага выхавання, – Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь, кодэксы, законы, дэкрэты, указы Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, пастановы Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, нарматыўныя прававыя акты міністэрстваў, ведамстваў, камітэтаў, органаў мясцовага

кіравання і самакіравання, лакальныя дакументы бібліятэк. Акрамя вышэйузгаданага, бібліятэкі ўлічваюць і міжнародныя прававыя акты, якія рэгламентуюць іх дзейнасць.

Сацыяльна-культурныя фактары праўляюцца праз сацыяльныя інстытуты, якія садзейнічаюць фарміраванню нормаў і адказных паводзін падлеткаў у навакольным асяроддзі. Станаўленне асобы падлетка адбываецца ў грамадстве, якое вызначае яго перакананні і каштоўнасці. У падлетка складаецца пэўнае светаўспрыманне, якое ўплывае на яго адносіны да самога сябе, іншых людзей, прыроды. Сярод асноўных сацыяльна-культурных фактараў макраасяроддзя публічнай дзіцячай бібліятэкі можна вылучыць: асаблівасці культурных і духоўных каштоўнасцей падлеткаў, ступень уплыву знешніх фактараў (у тым ліку масвай культуры) на свядомасць падростаючага пакалення, адносіны падлеткаў да бібліятэкі і іншых устаноў культуры. Усё гэта публічная дзіцячая бібліятэка абавязана ўлічваць у сваёй дзейнасці па экалагічным выхаванні.

Для развіцця эканомікі краіны маюць вялікую значнасць *прыродныя (экалагічныя)* фактары. Экалагічнае выхаванне ў Рэспубліцы Беларусь афіцыйна лічыцца адным з прырытэтных накірункаў прыродаахоўнай палітыкі. Гэта пазіцыя замацавана Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь 1994 года (са змяненнямі і дапаўненнямі, прынятымі на рэспубліканскіх рэферэндумах 24 лістапада 1996 г. і 17 кастрычніка 2004 г.), Законам Рэспублікі Беларусь «Аб ахове навакольнага асяроддзя» 1992 года (са змяненнямі і дапаўненнямі 2002 г.).

Палажэнні аб адукацыі і выхаванні ў галіне навакольнага асяроддзя ўключаны ў праграма-метадалагічныя дакументы, сярод якіх:

- Канцэпцыя адукацыі ў галіне навакольнага асяроддзя і Рэспубліканская праграма ўдасканалення адукацыі ў галіне навакольнага асяроддзя (1999 г.);
- Нацыянальны план дзеянняў па рацыянальным выкарыстанні прыродных рэсурсаў і ахове навакольнага асяроддзя на 2001–2005 гг. (2001 г.);
- Нацыянальная стратэгія ўстойлівага сацыяльнага і эканамічнага развіцця на перыяд да 2020 г. (2004 г.);
- Праграма сацыяльна-эканамічнага

развіцця Рэспублікі Беларусь на 2006–2010 гг.

Распрацаваны рэгіянальныя праграмы публічных дзіцячых бібліятэк па экалагічным выхаванні падрастаючага пакалення, механізмы іх рэалізацыі.

У кантэксце экалагізацыі эканомікі дзейнасць публічных дзіцячых бібліятэк накіравана на іх развіццё як культурных і адукацыйных цэнтраў, перад якімі стаць шэраг задач:

- павышэнне ўзроўню інфармаванасці падлеткаў аб праблемах навакольнага асяроддзя і іх вырашэнні;

- стварэнне сістэмы садзеяння экалагічнаму выхаванню і інфармаванню падрастаючага пакалення (канцэпцый, планаў, праграм, праектаў работы публічных дзіцячых бібліятэк у гэтым кірунку);

- вывучэнне чытацкіх запытаў падлеткаў на экалагічную інфармацыю, падрыхтоўка рэкамендацый, якія садзейнічаюць мэтанакіраванаму камплектаванню кніжнага ядра і фонду перыядычных выданняў па пытаннях навакольнага асяроддзя;

- стварэнне на базе публічных дзіцячых бібліятэк цэнтраў экалагічнай інфармацыі і культуры, клубаў і гурткоў аматараў прыроды, эксперыментальных пляцовак, лабараторый выхавання ў галіне навакольнага асяроддзя, адсочванне дынамікі іх развіцця, вядзенне на іх базе даследчай работы і сацыякультурнага аналізу;

- удасканаленне зместу, формаў і тэхналогій павышэння кваліфікацыі супрацоўнікаў бібліятэк па экалагічным выхаванні.

Для вырашэння гэтых задач актуальнымі для публічных дзіцячых бібліятэк з'яўляюцца ўкараненне новых формаў і метадаў работы з падрастаючым пакаленнем, больш шырокае выкарыстанне магчымасцей найноўшых інфармацыйных тэхналогій, узмацненне ўзаемадзеяння з дзяржаўнымі прыродаахоўнымі ўстановамі і арганізацыямі, навуковымі цэнтрамі, ўстановамі культуры і адукацыі, грамадскімі аб'яднаннямі экалагічнай накіраванасці.

Гібкасць знешняга асяроддзя абумоўлена змяненнямі патрэбнасцей і попыту падрастаючага пакалення, тэхналагічнай мадэрнізацыяй, ускладненнем сродкаў сувязі (камунікацый), сацыяльных адносін

і г. д. Паколькі макраасяроддзе ў некаторай ступені знаходзіцца па-за сферай уплыву публічнай дзіцячай бібліятэкі, яна вымушана адаптавацца да яго, распрацоўваць стратэгію ўзаемадзеяння са знешнім асяроддзем. У той жа час сама бібліятэка аказвае ўплыў на макраасяроддзе, пашырае кола сацыяльнага партнёрства, бо валодае значным рэсурсным патэнцыялам (інфармацыйным, кадравым, матэрыяльна-тэхнічным).

Мікраасяроддзе публічнай дзіцячай бібліятэкі – фактары, якія цесна звязаны з бібліятэкай і непасрэдна ўздзейнічаюць на яе, сістэма арганізацый і ўстаноў, якія інфармацыйна забяспечваюць, займаюцца экалагічным выхаваннем і асветай падрастаючага пакалення (гл. мал. 2) [2].

Адным з галоўных элементаў мікраасяроддзя выступаюць самі *падлеткі*, інфармацыйныя патрэбы і інтарэсы якіх з'яўляюцца арыенцірам дзейнасці публічных дзіцячых бібліятэк па экалагічным выхаванні. Улічваючы асаблівасці падлеткавага ўзросту (псіхалагічныя, інтэлектуальныя, культурныя) і чытацкія перавагі, бібліятэка хутка і якасна задавальняе інфармацыйныя запыты падрастаючага пакалення па экалагічнай тэматыцы.

Сістэму дзяржаўных органаў улады і кіравання ў галіне аховы навакольнага асяроддзя складаюць: Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь, Нацыянальны сход, Савет Міністраў, мясцовыя органы ўлады – абласныя, гарадскія, раённыя, пасялковыя і сельскія выканаўчыя камітэты. Яны выдаюць указы, дэкрэты, распараджэнні, вызначаюць асноўныя накірункі дзяржаўнай палітыкі і сочаць за іх рэалізацыяй, прымаюць заканадаўчыя акты, каардынуюць дзейнасць у галіне аховы прыроды, ажыццяўляюць міжнароднае супрацоўніцтва, нясуць адказнасць за стан навакольнага асяроддзя ў рэгіёнах [3].

У сістэму дзяржаўных органаў кіравання ўваходзяць і дзяржаўныя органы спецыяльнай кампетэнцыі, якія ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі Рэспублікі Беларусь упяўнаважаны выконваць прыродаахоўныя функцыі. Перш за ўсё гэта Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя, якое курыруе і накіроўвае дзейнасць 6 абласных камітэтаў, Мінскага гарадскога камітэта і 123 гар-, райінспекцый прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага



Малюнак 2 – Мікраасяроддзе публічнай дзіцячай бібліятэкі ў кантэксце экалагічнага выхавання падлеткаў

асяроддзя. Яму падпарадкоўваюцца Дэпартамент гідраметэаралогіі, Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства «Белгеалогія», навукова-даследчыя ўстановы (Цэнтральны навукова-даследчы інстытут комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў, Беларускі навукова-даследчы геалагаразведчы інстытут, Беларускі навукова-даследчы цэнтр «Экалогія», Рэспубліканскі навукова-тэхнічны цэнтр дыстанцыйнай дыягностыкі прыроднага асяроддзя «Экамір»).

Правам дзяржаўнага кантролю валодаюць міністэрствы аховы здароўя, па надзвычайных сітуацыях, лясной гаспадаркі, унутраных спраў, дзяржаўныя камітэты па зямельных рэсурсах, геадэзіі і картаграфіі, гідраметэаралогіі, Мытны камітэт, Упраўленне справамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

Публічная дзіцячая бібліятэка як інфармацыйны цэнтр па экалогіі стварае і акумуліруе экалагічную інфармацыю, забяспечвае ёю сістэмы дзяржаўных органаў улады і кіравання, што, у сваю чаргу, уплывае на працэс экалагічнага выхавання падлеткаў-чытачоў.

Навуковае забеспячэнне вырашэння экалагічных праблем ажыццяўляюць *навукова-даследчыя ўстановы* Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Сярод іх – Нацыянальны каардынацыйны цэнтр бяспекі, Навукова-даследчы цэнтр праблем рэсурсахоўвання, Рэспубліканскі цэнтр

радыяцыйнага кантролю і маніторынгу навакольнага асяроддзя, Інстытут аховы раслін НАН Беларусі, Інстытут заалогіі НАН Беларусі, Інстытут праблем выкарыстання прыродных рэсурсаў і экалогіі НАН Беларусі, Інстытут радыеэкалагічных праблем НАН Беларусі, Цэнтральны батанічны сад НАН Беларусі і інш. Важным складальнікам сістэмы каардынацыі навуковай дзейнасці з'яўляюцца саветы, камісіі і камітэты НАН Беларусі. У Акадэміі дзейнічаюць Экалагічная камісія, Беларускі нацыянальны камітэт па праграме ЮНЭСКА «Чалавек і біясфера», Беларускі нацыянальны камітэт па Міжнароднай праграме геалагічнай карэляцыі і інш. [3]. Пералічаныя навукова-даследчыя ўстановы НАН Беларусі забяспечваюць навуковае абгрунтаванне экалагічнай палітыкі і мерапрыемстваў па экалагічным выхаванні падрастаючага пакалення.

Нягледзячы на разгалінаваную дзяржаўную сетку, праблемы аховы навакольнага асяроддзя не могуць быць паспяхова вырашаны без *грамадскіх экалагічных аб'яднанняў і арганізацый*, дзейнасць якіх накіравана на прапаганду ідэй аховы навакольнага прыроднага асяроддзя, гуманных адносін да жывёльнага і расліннага свету, садзейнічанне фарміраванню экалагічнай культуры і экалагічна правільных паводзін падлеткаў. У рэспубліцы актыўна і рэзультатыўна працуюць Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі, Беларускі зялёны

крыж, «Экалагічная ініцыятыва “Белая Русь”», «Ахова птушак Бацькаўшчыны», «Экаправа», «Экасфера» і інш. Іх дзейнасць непасрэдна абапіраецца на супрацоўніцтва з публічнымі дзіцячымі бібліятэкамі, выкарыстанне іх інфармацыйных рэсурсаў у галіне экалогіі [4].

Фарміраванне сістэмы навуковых ведаў, поглядаў і перакананняў, якія забяспечваюць станаўленне адказных адносін дзяцей падлеткавага ўзросту да навакольнага асяроддзя, уменняў і навыкаў іх практычнай дзейнасці ў прыродзе, характэрна для адукацыйных і пазашкольных устаноў [5]. Узаемадзеянне з імі публічных дзіцячых бібліятэк з’яўляецца важнай умовай экалагічнага выхавання чытачоў-падлеткаў. Яно ажыццяўляецца шляхам развіцця агульнай культуры падлеткаў,

адным з элементаў якой выступае экалагічная культура. Дзейнасць устаноў культуры накіравана як на фарміраванне сістэмы ведаў, уменняў, каштоўнасных арыентацый у сферы мастацтва, веравызнанняў, законаў, звычаяў і традыцый, так і на захоўванне і паляпшэнне навакольнага асяроддзя [6]. Вядучую ролю ў фарміраванні экалагічнай культуры падлеткаў адыгрываюць інфармацыйныя рэсурсы па экалогіі публічных дзіцячых бібліятэк.

Значнае месца ў прапагандзе экалагічных ведаў сярод падлеткаў належыць сродкам масавай інфармацыі, з дапамогай якіх асвятляецца дзейнасць бібліятэк, публікуюцца спісы новай літаратуры па пытаннях экалогіі. Супрацоўнікі публічных дзіцячых бібліятэк прымаюць удзел у тэле- і радыёперадачах экалагічнай накіраванасці.

Такім чынам, мікраасяроддзе публічнай дзіцячай бібліятэкі ўяўляе арганізацыйную сістэму экалагічнага выхавання падлеткаў, якая існуе і ўпраўляецца як адносна ўстойлівае адзінае цэлае за кошт паступлення, узаемадзеяння, размеркавання, стварэння і перадачы інфармацыі. Гэта сукупнасць узаемазвязаных, пэўным чынам арганізаваных элементаў, якія падпарадкоўваюцца агульным законам пабудовы, іерархічнага складання і функцыяніравання.

На працэс экалагічнага выхавання падлеткаў ва ўмовах публічнай дзіцячай бібліятэкі ўплывае шэраг фактараў, якія можна падзяліць на дзве групы: макра- і мікраасяроддзе. Макраасяроддзе (агульныя знешнія фактары) утвараюць дэмаграфічныя, эканамічныя, навукова-тэхнічныя, палітыка-прававыя, сацыяльна-культурныя, прыродныя (экалагічныя) фактары. Мікраасяроддзе (фактары, якія цесна звязаны з бібліятэкай і ўздзейнічаюць на яе) прадстаўлена непасрэдна падлеткамі, сістэмай дзяржаўных органаў улады і кіравання ў галіне аховы навакольнага асяроддзя, навукова-даследчымі ўстановамі, грамадскімі экалагічнымі аб’яднаннямі і арганізацыямі, адукацыйнымі, пазашкольнымі і культурнымі ўстановамі, сродкамі масавай інфармацыі.

Спіс цытаваных крыніц

1. Котлер, Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – СПб. [и др.]: Питер: Лидер, 2010. – 814 с.
2. Какшинская, О. А. Модель экологического воспитания подростков – читателей публичной библиотеки / О. А. Какшинская // Экологический вестник. – 2008. – № 3. – С. 29–36.
3. Информационное обеспечение учёных и специалистов Республики Беларусь в области природоохранной деятельности и экологии: анализ и пути совершенствования / Центр. науч. б-ка им. Я. Коласа НАН Беларуси; рук. темы Л. А. Авгуль. – Минск, 2004. – 238 с.
4. Васютина, Л. Практика сотрудничества и партнёрства в области экологического просвещения / Л. Васютина // Новая библиотека. – 2005. – № 1. – С. 21–22.
5. Фарино, К. С. Система экологического образования и воспитания в Республике Беларусь / К. С. Фарино // Адукацыя і выхаванне. – 2004. – № 1. – С. 6–10.
6. Смолік, А. І. Дзейнасць устаноў культуры па мінімізацыі наступстваў чарнобыльскай трагедыі / А. І. Смолік, У. А. Мамонька, А. Р. Маісеенка [і інш.]; пад. рэд. А. І. Смоліка. – Мінск: Бел. ун-т культуры, 1999. – 160 с.

Матэрыял паступіў у рэдакцыю 04.06.2010.